

#NND

«Der tiltrængtes et blad som vil være en ærlig talsmann for smaafolks sak.»

ALFRED ERIKSEN, grunnlegger av Nordlys i 1902

Nordlys
Nord-Norges største avis

Bladet Nordlys AS
Postboks 2515, 9272 Tromsø
Sjefredaktør Anders Opdahl

NORDNORSK DEBATT

1944 var jula hele Norge ble flyktningsmottak

KRONIKK SIDE 3

Legen, solidaritetsarbeideren, meningsbæreren og medmennesket er definitivt en verdig vinner.

LEDER,
SIDE 2

” På knappe førti år har 600 000 norske kvinner gått fra å jobbe hjemme for familien, til å tjene sine egne penger. Claudia Goldin, økonomiprofessor ved Harvard, kaller kvinners inntog på arbeidsmarkedet for en «stille revolusjon». Feminismen har omskapt vårt samfunn fundamentalt.

MORGENBLADET

” Lederne i øst og vest snakker ikke lenger sammen. De snakker til hverandre, eller de snakker forbi hverandre. I 2014 har forholdet blitt dramatisk forverret og ved dette årsskiftet er det bare nedslående å ta pulsen på forholdet. Det finnes bare dårlige nyheter og det er ikke tegn til bedring.

VG

livet

FOTO: SCANPIX

Æ sj, bort med dystre tanker. Budapest? Er ikke det en hyggelig by? Kanskje til høsten.

Søkelys

ASBJØRN JAKLIN
Journalist

Egen dårskap; jeg trodde ikke vi var så mange som var søndagshandlere nå før jul! Snudde og dro hjem før jeg ble tatt av raset. :-)

EIRIN BJØRNSTAD
@eirinbj

Norge som flyktningmottak julen 1944

PÅ DEN 3. SIDE

Heidi Stenvold

sosialantropolog/konservator ved Gjenreisningsmuseet for Finnmark og Nord-Troms/stipendiat ved Det helsevitenskapelige fakultet - UiT

Julen 1944 ble Norge flyktningmottak for de tvangsevakuerte fra Finnmark og Nord-Troms. Om lag 55.000 mennesker ble fordelt fra Troms i nord til Agder i sør. Hvordan var det mulig å ta mot alle på så kort varsel i et krigspregget land? Det var mangel på transportmidler, mat, klær, medisiner og husrom. Dette var ikke en jul i overflod! Selv i dagens samfunn ville det vært en enorm oppgave å motta så mange flyktninger samtidig.

Førjuls månedene i 1944 var ikke enkle. Den tyske okkupasjonsmakten befalte tvangsevakueringen og den brente jords taktikk av Finnmark og Nord-Troms. Sivilbefolkningen var preget av krigsårene, og tvangsevakueringen ble en ytterligere påkjenning. De fleste ble evakuerte med båter. Skipperne valgte selv hvor mange de ville ta med, og var det noen som visste å handle i nød, så var det sjøfolk. Dette førte til overfylte båter. Tettheten og de slette hygieniske forholdene om bord drev også frem plager og smittsomme sykdommer som for eksempel lus, skabb og diverse mage- og tarmsykdommer. De tvangsevakuerte så derfor frem til å komme seg til det endelige bestemmelsesstedet før jul, men mange var fortsatt underveis til langt over nyttår. Noen ble møtt med forståelse, smør på brødskiva og minnes klirringen fra dombjeller. Andre evakuerte sier at deres verter undersøkte om de hadde hale!

I adventstiden 1944 ble flere tusen mennesker over hele landet mottakere for de tvangsevakuerte nordfra. Hjelpen var ikke tilfeldig organisert. Riksutvalget for evakueringen, med sete i Oslo, delegerte ansvaret mot alle landets fylkes og kommuner, samt hjelpeorganisasjoner. De skulle nyttiggjøre seg av eksisterende offentlige organer. Skoler, kirker, of-

70 ÅR SIDEN: I adventstiden 1944 ble flere tusen mennesker over hele landet mottakere for de tvangsevakuerte nordfra. På bildet ankommer evakuerte Tromsø.

FOTO: NORD-TROMS MUSEUM

fentlige bad, hoteller og pensjonater ble omdisponert. De ble til flyktningmottak med avlusnings-stasjoner, sove- og matsaler, syke- og operasjonsstuer, føde- og eldreheim. Personalet på disse stedene måtte trå til for flyktningene. Ytterligere besetning som for eksempel sykepleiere, tannleger og leger ble også rekvirerte til arbeidet.

Som enhver okkupasjonsmakt hadde Whermacht tatt seg til rette. De opptok mange rom i mottaksbyene Tromsø, Mosjøen, Trondheim og Oslo, og de tvangsevakuerte ble videregående til mindre steder. Sivile myndigheter måtte være i konstante forhandlinger med Whermacht for å få frigitt båter, olje, verksteder, busser, bakere, mekanikere og helsepersonell som var sårt tiltrengt i evakueringsøyemed. Tvangsevakueringen kan derfor betegnes som en sivil operasjon i et militært område!

Mange tvangsevakuerte opplevde stort savn av familie, slekt og venner julen 1944. Avlusset og klare for videreforsendelse ble de evakuerte spredt. Myndighetene fryktet sentralisering av tvangsevakuerte, fordi dette ville tære på de knappe ressursene. De

ble evakuerte først skulle lengst sør slik at det ble frigjort plass til dem som anløp sist. Flest kom til Nord-Norge (55 prosent) og Østlandet (25 prosent), og færrest til Trøndelag (9 prosent), Vestlandet (9 prosent) og Sørlandet (1 prosent).

Landets ordførere måtte kartlegge hvor mange evakuerte de hadde kapasitet til å motta ved å telle husrom, senger, sengesett, ulltepper og matlagre. Særlig viktig var brenselforrådet. Folk frøs og matlagning ble umulig uten ved og kull. Når det begynte å tære på brenselforrådet ble de evakuerte sendt videre, hvis det var mulig å skaffe transport og drivstoff. Alle evakuerte over 15 år fikk tildelt en kontrollbok. Denne skulle stemples hos politiet på oppholdsstedet slik at det fantes en oversikt over alle evakuerte i kommunen.

Mottakerapparatet i Hedmark hadde følgende juleønske: «Det er av overordentlig betydning for den enkelte og samfunnet at den som er evakuert fra Nord-Norge får snarest komme i ordnede forhold.» Arbeid var sentralt. De arbeidsføre evakuerte skulle registreres som arbeidssøkende under evakueringse-

tappen.

Fiskere med egen båt var i en særstilling. De kunne selv besørge evakueringstransporten og fisken mettet mange. Da potethøsten 1944 slo feil i Nordland satte man sin lit til Lofotfisket våren 1945. Fiskere var spesielt ønsket til Lofoten, Vesterålen og Senja. De tvangsevakuerte var i stor grad en fiskeribefolkning, og de hadde store barneflokker. Rorbuene i Lofoten ble overfylte, og mange ble plasserte i samleleire på Østlandet. Her fikk de gårds-, -skogs- og veiarbeid, men sesongbetont arbeid ga mindre inntjening, og fiskerne fikk ikke brukt sin kompetanse.

Det er vel ingen tvil lenger om at den virkelige krigen foregikk i Nord-Norge etter høstens medieoppslag og NRK2-programmet «Høsten de mistet alt.» Det er også verdt å fremheve at hele landet ble et mottakerapparat for de tvangsevakuerte julen 1944. Hva skjedde videre i mottakerkommunene? I forbindelse med 70-års markeringen for frigjøringen av Norge til neste år vil nok flere historier komme frem i lyset!